

Poticanje razvoja specifičnog likovnog senzibiliteta djece predškolske dobi

Koporčić, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:772729>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Nikolina Koporčić

POTICANJE RAZVOJA SPECIFIČNOG LIKOVNOG SENZIBILITETA DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, srpanj, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Nikolina Koporčić

POTICANJE RAZVOJA SPECIFIČNOG LIKOVNOG SENZIBILITETA DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI
DIPLOMSKI RAD

Mentor rada: prof. dr. art. Antonija Balić

Zagreb, srpanj, 2024.

SAŽETAK

Kod djece, likovni senzibilitet razvija se u ranoj razvojnoj dobi. Kako bi se potaknuo likovni razvoj potrebno je kvalitetno okruženje, različiti materijali, dječja igra te motivacija gdje veliku ulogu ima odgojitelj. Cilj ovog istraživanja bio je uvidjeti koliko djeca predškolske dobi u jednom vrtiću u Brodsko – posavskoj županiji imaju razvijen likovni senzibilitet te koliko ga odgojitelji na području Republike Hrvatske potiču. U ovom radu prikazana je važnost poticajnog okruženja, dječje igre, likovnog razvoja djeteta, uloga odgojitelja u dječjem izričaju, analiza dječjih radova podijeljena u više kategorija te rezultati upitnika kojeg su ispunjavali odgojitelji.

Ključne riječi: likovni senzibilitet, motivacija, odgojitelj

SUMMARY

In children, artistic sensibility develops at an early developmental age. In order to encourage artistic development, you need a quality environment, different materials, children's play and motivation, where the educator plays a major role. The goal of this research was to find out how much preschool children in a kindergarten in the Brod-Posavina County have a developed artistic sensibility and how much educators in the Republic of Croatia encourage it. This paper presents the importance of a stimulating environment, children's play, the child's artistic development, the role of educators in children's expression, the analysis of children's works divided into several categories, and the results of a questionnaire filled out by educators.

Keywords: artistic sensibility, motivation, educator

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. <i>Kreativnost</i>	1
1.2. <i>Ometanje dječjeg likovnog izražavanja</i>	2
1.3. <i>Likovni razvoj</i>	3
1.4. <i>Likovni materijali</i>	4
1.5. <i>Crtaće tehnike</i>	5
1.6. <i>Slikarske tehnike</i>	6
1.7. <i>Boje i emocije</i>	6
1.8. <i>Dosadašnja istraživanja</i>	8
2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA	9
3. METODE ISTRAŽIVANJA	10
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	11
5. RASPRAVA	25
6. ZAKLJUČAK	30
LITERATURA	33

1. UVOD

Između odgojitelja i djeteta, koji su glavni subjekti u vrtiću, odvija se verbalna, neverbalna te ostali oblici komunikacije. Dječja igra je jedan od najvažnijih oblika učenja i poticanja stvaralaštva te se može reći da su igra i likovno stvaralaštvo u interaktivnom odnosu. Značajnu ulogu u osmišljavanju problemskih, likovnih situacija kroz igru ima odgojitelj. Likovnim aktivnostima djeca njeguju i razvijaju likovnu radoznalost i time se razvija mašta, memorija, estetski senzibilitet, tehnička spretnost, kreativno mišljenje, osjećaj za prostorne odnose, vizualna percepcija. Također, usvaja se likovni jezik i potiče likovno stvaralaštvo. Jedna od važnih uloga odgojitelja je motivacija djece za likovno stvaralaštvo i ovisi o samom odgojiteljevom uvjerenju. Važno je poticati dječje osjećaje i ideje putem što zanimljivijih izričaja kao što su glazbeni ili neki drugi izričaji. Zbog svega ovoga, razgovor između djece i odgojitelja je od iznimne važnosti. (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010)

Okruženje u kojem se dijete nalazi vrlo utječe na to koliko će dijete moći iskazati svoju kreativnost te se to odnosi na njegovu fizičku ili socijalnu okolinu. Fizička okolina u kojoj dijete boravi odnosi se na različite materijale, predmete i opremu pomoću kojih će se dijete moći kreativno izražavati. Također, djetetovo povjerenje, otvorenost i sloboda osnažuju njegovu kreativnost i izražavanje. (Slunjski, 2013, prema Koporčić, 2022)

1.1. Kreativnost

Mentalni proces u kojem se stvaraju nove ideje, pojmovi, nova rješenja i stvaranje novih veza između pojmova i ideja naziva se kreativnost. Lella Gandini (Gandini i dr., 2005) navodi kako crtežom dijete izražava svoje želje, potrebe, pretpostavke, istraživanja i otkrića. (Slunjski, 2013)

Spontanom aktivnostima kao što su dramske igre, igre tijelom, glazbene igre, igre riječima, likovnim igrama, igre materijalima te matematičkim igrama djeca uče jezik umjetnosti. Djeca se mogu potaknuti da koriste različite jezike umjetnosti na način da ih se potiče na čuđenje, istraživanje i stjecanje iskustva raznim zanimljivim materijalima, da im se jača njihova urođena sklonost čuđenja, promatranja i uočavanja detalja, da im se osnažuje njihova sposobnost te da ih se potiče da samostalno koriste razne izražajne materijale te promišljaju o novim mogućnostima izražavanja i novim perspektivama. (Slunjski, 2013)

Kod djece, likovni jezik je važan jer njime mogu izražavati ono što drugim jezicima ne mogu. Likovni jezik je urođeni jezik kojeg je potrebno paziti i njegovati kako ga postupcima koji su neprimjereni ne bi ugušili. Smatra se kako je likovni jezik često jedini način kojim dijete može izražavati vlastite ideje, doživljaje i misli. Brešan (2008) navodi da dijete kroz likovno izražavanje i kreativnost kombinira svjesne i nesvjesne značenjske čimbenike te na taj način komunicira s okolinom. Bitno je pustiti dijete da se samostalno izražava, a ne učiti ga kako se nešto treba crtati. Do ugone djeteta u kreativnoj likovnoj aktivnosti tijekom koje se razvija stvaralaštvo i mašta dolazi ako se djetetu omogući sloboda u likovnom izražavanju. (Pivac, 2016) U crtanju, dječji jezik simbola je složen te, uz pomoć raznih materijala, djeca svoj likovni jezik mogu i dalje razvijati. Nakon određenog vremena, dijete će krenuti otkrivati teksture, linije, proporcije, boje itd. Vrlo rano dijete upoznaje linije, još na početku istraživanja i korištenja olovki. Nakon toga, dijete upoznaje vrste linije kao što su ravna-zakrivljena, cik-cak, debela-tanki, spiralna, valovita i slično. Isto tako, istraživanjem boja dijete više saznaje o primarnim i sekundarnim bojama, kao i njihovim nijansama. Djeca uživaju u korištenju različitih materijala kao što su vodene boje, drvene bojice, flomasteri, tuševi u boji, kolaž papir, tempere (posebno slikanje prstima). Neka djeca mogu biti više kreativna u jednom području, dok neka djeca mogu biti više kreativna u drugom području. Svako dijete je kreativno na svoj način. Ono što je bitno je to da djetetu trebamo pokazati da cijenimo njegov rad i trud koji ulaže u svoj crtež. Vrlo je važan proces izrade rada zbog toga što dijete kroz svoj rad može pokazati kako se osjeća i kako razmišlja te njime pokazuje svoje doživljaje i iskustva. Također, važno je i kako se odnosimo prema dječjem radu jer time djetetu pokazujemo koliko cijenimo njegov trud i rad, ali i njega samog. (Herceg, Rončević, Karlavariš, 2010) Kroz dječje osobine ličnosti kao što su praktičnost, emocionalna stabilnost, inteligencija, nezavisnost itd. također se može vidjeti dječja kreativnost. (Čandrlić, 1988, prema Koporčić, 2022)

1.2. Ometanje dječjeg likovnog izražavanja

Ometanje dječjeg likovnog stvaralaštva je bilo kakvo ograničavanje dječjeg likovnog izražavanja. Do ometanja dječjeg likovnog stvaralaštva dolazi zbog toga što okolina ne razumije dječji likovni razvoj i na koji način se može loše utjecati na razvoj dječjih sposobnosti. Gledajući dječji crtež može se otkriti puno toga o djetetu kao što su dječji doživljaji, shvaćanja, osjećaji, misli, ali i nedostaci i poteškoće. Koliko god dječji crteži izgledali jednostavni, odrasli ga ne bi trebali podcjenjivati. Od iznimne je važnosti poznavati dječji likovni razvoj kako bi se dječji crtež znao vrednovati na pravilan način. (Kroflin i sur., 1987) Mnogi roditelji znaju često

ispravljati djecu ako krenu putem koji škola ili oni nisu zamislili. Mali broj roditelja zna potaknuti i ohrabriti djecu za stvaranje vlastitih ideja. Odgojitelji i roditelji ne bi trebali djeci nametati svoje načine viđenja niti im previše usmjeravati pažnju na ono što oni smatraju da je bitno. Belamarić (1987) navodi da postupci kao što su poučavanje djeteta različitim shemama, kao i pohvaljivanje radnje koje dijete pasivno ponavlja može loše utjecati na njegovo doživljavanje svijeta i njegovo opažanje. Nametanjem i uplitanjem u dječje likovno izražavanje dijete se prestaje slobodno izražavati i počinje se izražavati onako kako mu je nametnuto. Crtanjem nametnutih oblika dijete dobiva pohvale i odobravanje odraslih te zbog toga nastavlja u tom smjeru kako ne bi dobilo lošu kritiku. Prema Belamarić (1987) razlikuju se dvije skupine ometanja dječjeg likovnog stvaralaštva. Izravno miješanje i interveniranje u dječje likovne radove je skupina u koju se ubraja izlaganje dječjih radova, ispravljanje dječjih oblika, slikovnice za bojenje, širenje shematskih oblika među djecom, crtanje djeci. Druga skupina ometanja dječjeg likovnog stvaralaštva je ometanje odgojnim postupcima i stavovima. U tu skupinu ubrajaju se vrednovanje i procjenjivanje dječjih likovnih radova, komentiranje i prigovarivanje, urednost, preciznost i prenamaglašavanje vrijednosti. Također, poznato je da djecu ne bi trebali forsirati da uče samo uobičajene simboličke sustave kao što su brojevi i slova jer bi to moglo utjecati na njihovo samostalno izražavanje. Ono što treba izbjegavati je pretjerano procjenjivanje i prosuđivanje njihovih uradaka što znači da ih ne bismo trebali previše grditi, ali niti hvaliti za njihov likovni rad. To se pogotovo odnosi na radove koje ni sami ne razumijemo. Umjesto toga, potrebno je pokazati interes i razumijevanje za značenje tog rada, a djeca nam mogu pomoći pri otkrivanju značenja. (Slunjski, 2013, prema Koporčić, 2022)

1.3. Likovni razvoj

Faza šaranja je faza kojom započinje likovni razvoj djeteta. Prije faze šaranja (do godinu i pol starosti) dijete nema dovoljno razvijenu motoriku ruke, ali nema ni sposobnost i potrebu za likovnim izražavanjem. U prvoj fazi, fazi šaranja, šare se mijenjaju iz jednostavnih crta koje su povučene iz zgloba ramena i lakta do manjih kružnih crta koje su povučene iz zglobova šake i prstiju. Faza koja traje od treće godine i šest mjeseci do pete godine života naziva se faza sheme. U toj fazi dijete prikazuje prepoznatljive figure s najjednostavnijim elementima. Kada crta čovjeka crtež obavezno prikazuje lice dok su noge i ruke uglavnom bez oblika tijela. Na licu su vidljiva usta i oči. Faza likovnog razvoja koja traje od pete do osme godine naziva se faza razvijene sheme. U ovoj fazi crtež čovjeka postaje upotpunjen detaljima kao što su kosa, vrat, obrve, uši, debljina nogu i ruku, nakit, odjeća itd. Isto tako, u ovoj fazi dijete proširuje svoje

teme crtanja kao što je crtanje čovjeka u različitim položajima, npr. radovi u kući, ležanje u krevetu, igra s loptom, radovi u prirodi itd. Likovna faza razvoja koja traje od osme do desete godine je faza oblika i pojava u kojoj dijete u svojim crtežima povećava realnost prikaza figura i objekata, prikazuje profil, pokret i osnovne prostorne odnose.

Od četvrte godine i šest mjeseci kod dječjih radova mogu se zapaziti različite karakteristike likovnog izraza, a to su: dinamičnost crteža, prevaljivanje crteža, cjelovitost prikaza motiva, transparentni rendgenski crtež. Dinamičnost crteža nastaje zbog dječje nesposobnosti da prikaže ljudski pokret. Tako će npr. kada osoba na crtežu treba nešto dohvatiti sa stola, dijete će mu na crtežu produžiti ruke. Prevaljivanje crteža je posljedica teškoća u prikazu prostora u kojem dijete drugi plan crteža prikazuje u paralelnoj liniji odmah iznad prvog plana. Cjelovitost prikaza motiva je posljedica cjelovitog shvaćanja pojava u svom okruženju. Dijete pri crtanju pokazuje širi sadržaj od zadanog motiva, npr. ako djetetu zadamo da nacrtá sidro, ono će nacrtati cijeli brod. Transparentni rendgenski crtež je crtež u kojem dijete npr. u prikazu kuće prikazuje sve ono što se u toj kući nalazi bez obzira što se to neposredno ne može vidjeti. Tako će npr. nacrtati i motor u autu ili drugu nogu jahača na konju. Razvoj likovnih sposobnosti se kod djece razvija u određenom vremenskom razdoblju, a ne ujednačeno. Razvijaju se u razvoju kreativnosti, oblikovnom razvoju, semiotičkom razvoju, optičkom tematskom razvoju. Do devet i pol godina, dječja kreativnost je najrazvijenija, dok nakon tog razdoblja prevladava optičko-tematski razvoj, što znači da crtež djeteta sve više ovisi o njegovoj sposobnosti zapažanja. S obzirom na likovne sposobnosti postoje različiti likovni tipovi djece. S obzirom na to postoje: vizualni tip (osjetljivo zapažanje i "realan" crtež), imaginarni tip (likovni izraz temeljen na mašti), intelektualni tip (likovni izraz zasnovan na vizualnom pamćenju i likovno-kreativnom mišljenju), ekspresivni tip (likovni izraz temeljen na emocijama), senzitivni tip (likovni izraz zasnovan na osjetljivom opažanju), tip vizualnog pamćenja (likovni izraz zasnovan na vizualnom pamćenju stvari koje ga okružuju), analitički tip (likovni izraz temeljen na zapažanju detalja) i sintetski tip (likovni izraz zasnovan na cjelini objekta i samog izraza, jednostavni likovi i njihovi odnosi). Likovni razvoj djeteta odvija se kroz faze, pri čemu je svaka faza uvjet za prelazak na višu razinu razvoja, dok likovna kultura predstavlja područje bez krajnjeg cilja. (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010, prema Koporčić, 2022)

1.4. Likovni materijali

Ovisno o dobi djeteta, važno je omogućiti mu izbor sredstava i materijala za likovno izražavanje. Likovne materijale dijelimo na slikarske, kiparske, crtaće, grafičke materijale.

Crtači materijali dijele se na suhe (crtaća kreda, ugljen, olovka), vlažne (bajc, lavirani tuš, tuš) te jednoboje flomastere. Slikarski materijali su suhi (suhe i voštane pastele, kolaž, asamblaž) i mokri (gvaš, akvarel, akril, tempera) i uljano vezivo (uljane boje, enkaustika, pastele). Grafički materijali su plošni tisak, visoki tisak i duboki tisak. (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Svaki stvaralačko-estetski rad temelji se na određenoj ideji ili namjeri koja se može izraziti samo određenim materijalom. Važno je razvijati navedeni princip upravo kod djece rane i predškolske dobi koja postupno usvajaju postupke radnog i stvaralačkog procesa. Uloga odgojitelja je usmjeravati djecu, organizirati njihovu okolinu, predlagati vrste materijala te načine njihove uporabe u procesu likovnog izražavanja. (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010, prema Koporčić, 2022)

1.5. Crtaće tehnike

Crtaće tehnike su tehnike koje se mogu podijeliti na suhe i mokre tehnike. Prema Boduliću (1982), djeca bi trebala svladati držanje likovnih alata jednako kao i njihova fizička svojstva. Što se tiče crtačkih tehnika, Jakubin (1999) navodi kredu, ugljen, kemijsku olovku, flomaster, olovku, lavirani tuš, tuš-pero, tuš-drvce, tuš-kist i tuš-trsku, od kojih su suhe tehnike kemijska olovka, kreda, ugljen i olovka. Olovka se može smatrati osnovnom crtaćom likovnom tehnikom te je ona tehnika s kojom se dijete prvo susreće. Prema Perasoviću (1994), olovka se sastoji od drvene obloge koja štiti uložak ili minu unutar tog drvenog obloga od lomljenja. Isto tako, drveni oblog olakšava korištenje olovke i sprječava prljanje ruku tijekom njenog korištenja. Olovke se mogu podijeliti prema njihovoj tvrdoći te stoga postoje mekane, srednje tvrde i tvrde olovke. Ta podjela ovisi o količini gline i grafita od kojih se olovka proizvodi. Razlika između mekanih i tvrdih olovaka može se primijetiti u tragovima koje ostavljaju na papiru. Mekane olovke, s više grafita u odnosu na glinu, ostavljaju masnije i tamnije tragove. S druge strane, tvrde olovke, s više gline u odnosu na grafit, ostavljaju svjetlije tragove na papiru. Korištenjem mekanih olovaka omogućuje se nijansiranje svjetlosne vrijednosti tona, odnosno tonska modelcija. Iz tog razloga, mekane olovke su bolje za crtanje, dok se tvrde olovke koriste za precizne i oštre linije. Kao dobra vježba za korištenje olovke smatra se slobodna igra u kojoj nije određen motiv te će dijete nakon toga lakše izvoditi crteže u kojima će biti određen motiv. (Bodulić, 1982) Podloga na kojoj se koristi tehnika olovke je papir koji može biti različitih vrsta: deblji ili tanji, glatki ili hrapavi, bijeli ili tonirani. (Jakubin, 1999, prema Koporčić, 2022)

1.6. Slikarske tehnike

Kao slikarske tehnike Jakubin (1999) navodi mozaik, kolaž, pastel, tapiseriju, vitraj, temperu, gvaš, akvarel, batik, fresku i ulje od čega su tempera, gvaš, akvarel, batik, freska i ulje mokre slikarske tehnike. Također, slikarske tehnike mogu se podijeliti na tehnike u kojima se boja nalazi na materijalima (mozaik, tapiserija, vitraj, kolaž) koji su njezini nosioci (obojene niti vune, obojeno staklo, kolažni papiri, obojeni kamenčići) i na tehnike kod kojih se boja veže kao pigment (prah) različitim vezivnim sredstvima (tempera, akvarel, gvaš, pastel, freska, ulje). Boja je osnovni likovni element slikanja tim tehnikama i na podlogu se može nanijeti izravno putem mrlja, poteza ili već obojenih površina. Način nanošenja boje na podlogu likovnom djelu daje jedinstven karakter. (Jakubin, 1999)

Tempera je neprozirna, pokrivna boja na bazi vodenih vezivnih sredstava. Tempera proizlazi od *temperare*, latinske riječi, što znači 'miješati' te je u prošlosti imala široku primjenu. Tempera je pogodna za jednolično bojanje većih ploha, oblikovanje u području primijenjene umjetnosti te za dekorativno oblikovanje. Pri slikanju, nije poželjno slikati u debljim slojevima zbog toga što dolazi do sušenja i pucanja. Zbog svoje neprozirnosti i svojstva pokrivanja temperom se može slikati slojevito, odnosno prethodni sloj se može prekriti. Može se slikati na različitim podlogama kao što su papir, drvo, platno i staklo. Papir na kojem se slika temperom treba biti tvrdi, glatki ili nešto hrapaviji što ovisi o tome što se želi postići na oslikanoj površini. Novu boju možemo dobiti miješanjem dviju boja koje treba dobro izmiješati kako podloga po kojoj slikamo ne bi bila puna mrlja. Jakubin (1999) navodi kako se temperom, osim plošnog slikanja u dekorativne svrhe, može postići modelacija i modulacija oblika. U radu s djecom uporaba tempere potiče izražajne i stvaralačke slikarske mogućnosti. Djeca trebaju postupno razmišljati i biti uporni u radu s njome kako bi riješila likovni problem. Slikarska tehnika tempera vrlo je pogodna za razvijanje slikarskog mišljenja kod djece. (Tanay, Kučina, 1995)

1.7. Boje i emocije

Fizičar Wilhelm Ostwald podijelio je boje prema njihovim kromatskim svojstvima. Postoje šarene, koje se još nazivaju i kromatske boje (to su boje unutar sunčevog spektra) i nešarene koje se još nazivaju akromatske, neutralne ili neboje (siva, crna, bijela). Ton boje je količina svjetlosti koja se nalazi u boji. Kada se akromatske boje pomiješaju s kromatskim bojama dobivaju se tonovi koji su kromatskih boja. Ako se određenoj boji doda bijela ili crna (neboja) nastaju svjetliji ili tamniji tonovi. Degradacija boje dobiva se ako se određenoj boji

dodaju sivi tonovi. Tada ta boja gubi na intenzitetu i čistoći. Boje unutar Ostwaldovog kruga čistih boja dijele se na osnovne ili primarne boje (žuta, plava i crvena) i na sekundarne ili izvedene boje (ljubičasta, narančasta, zelena) koje se dobivaju miješanjem osnovnih ili primarnih boja. Postoji podjela i na tercijarne boje koje se dobivaju miješanjem osnovnih i izvedenih boja. Također, boje možemo podijeliti na tople i hladne boje (kontrastne boje). (Jakubin, 1989)

Crvena boja je boja najjačeg intenziteta i jedna je od rijetkih boja koja se drastično mijenja kada se pomiješa s akromatskom bojom. Miješanjem crvene boje s bijelom nastaje ružičasta boja koja se doživljava kao nježna boja, dok miješanjem crvene boje s crnom dobiva se boja koja zrači jakošću. Plava boja je boja koja predstavlja mirnoću te se povezuje s morem i nebom. Plava boja predstavlja mudrost, stabilnost i dubinu. Žuta boja povezuje se sa Suncem te zrači optimizmom i toplinom. Ljubičasta boja je spoj crvene i plave boje koja predstavlja ravnotežu između zemlje i neba, mudrosti i ljubavi. (Zjakić i Milković, 2010)

Kod djece, boje snažno utječu na izražavanje emocija i doživljaja. Smatra se kako djeca mogu lakše izražavati emocije kada se nalaze u okruženju boja kao što su žuta, crvena, narančasta i roza dok boravak djece u prostorima koji su svijetlije boje (zelena, narančasta, plava) potiče kreativnost i maštu. Zjakić i Milković (2010) navode kako je uočeno da djeca koja su promišljenija više vole zelenu (više ju preferiraju nesigurna djeca) i plavu boju (djeca koja su sklonija suzbijanju emocija i kontroliranju svog ponašanja), odnosno boje koje su hladnije. Djeca koja preferiraju crnu, sivu i smeđu boju povezuje se s neadekvatnim ponašanjem te boravak djece u prostorima koji su takvih boja ograničava djecu te ona mogu postati bezvoljna. Boje kao što su smeđa i siva mogu se povezati s djecom koja imaju pretjerane higijenske navike. Narančasta boja može pomoći s lakšom prilagodbom djece, a smatra se da crvenu boju vole djeca kojoj nedostaje ljubavi i pažnje. (Zjakić i Milković, 2010)

Prema Kukovec (2023) na temelju dječjeg crteža (uz cjelovitu sliku djeteta) stručnjaci mogu pročitati djetetove karakterne crte. Tamna (ili crna) boja može predstavljati da je dijete tužno, no psiholozi tvrde da se ta boja može podjednako pronaći i kod inteligentne djece (slučajevi kada to nije jedina boja koju dijete koristi). Dijete koje koristi žive i svijetle boje te crtaju jačim potezima može se reći da se radi o ekstrovertiranoj, zadovoljnoj i temperamentnoj djeci. Crtanje velikih figura pokazuje da je dijete samouvjereno, dok crtanje manjih figura pokazuje skromnost djeteta te nedostatak samopouzdanja. Često i energično trganje papira (u slučajevima kada im se ne sviđa ono što su nacrtali) karakteristično je za tvrdoglavu i agresivnu djecu. (Kukovec, 2023)

1.8. Dosadašnja istraživanja

U jednom od provedenih istraživanja o likovnom razvoju djece predškolske dobi autorica je djecu iz eksperimenta podijelila u 3 skupine: mlađu (djeca od 3 godine do 4 godine i 5 mjeseci), srednju (djeca od 4 godine i 5 mjeseci do 6 godina) i stariju skupinu (djeca u dobi od 6 do 7 godina). Mlađa skupina imala je ciklus od 9 aktivnosti. Imali su na raspolaganju različite materijale i tehnike (vodene boje, tempere, crtaće tehnike po slobodnom izboru, glinamol, flomastere, razne materijale za nizanje itd.). Kod mlađe skupine zaključuje se doživljaj raznih inačica likovne aktivnosti. Potaknuti igrom, djelomično su ostvarili napredak u raznim likovnim područjima. Srednja skupina imala je također 9 zadataka, slikanje bojama uz podlogu vesele glazbe, izrada patuljaka od glinamola, otiskivanje raznim pečatima, slikanje vodenim bojama, crtaće tehnike slobodnog izbora, prostorno plastično oblikovanje pojmova blagost, nježnost pomoću glinamola, slobodan izbor materijala za prikaz bliskosti dvaju osoba i slično. Dok su starijoj skupini predstavljene složenije likovne tehnike ili one koje još nisu korištene (pastele, prstne lutke, crtaća tehnika zavezanih očiju s ograničenjem na 2 minute dok drugo dijete pogađa o čemu se na crtežu radi, izrada kućice unutar prostorije). U izvedenom programu autorica zaključuje da se likovnost kod djece potiče ne samo potrebama za likovnim izražavanjem već i potrebama za raznim igrama. Likovno izražavanje i igra motivi su stalnog razvoja djece u predškolskoj dobi. (Koporčić, 2022 prema Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010)

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja bio je uvidjeti koliko je kod djece predškolske dobi razvijen likovni senzibilitet tijekom crtanja i slikanja promatranjem te koliko odgojitelji na području Republike Hrvatske potiču specifični likovni senzibilitet. Istraživanje likovnog senzibiliteta djece provedeno je u dva dijela. Tijekom prvog dijela istraživanja djeca su crtala koristeći se samo olovkom, bez korištenja boje. Tijekom drugog dijela istraživanja djeca su slikala koristeći se temperom. Jedan od ciljeva također je bio ustanoviti koliko je razvijena vještina promatranja na temelju vlastitih vizualnih iskustava te samostalno zapažanje kod djece. Trebalo je ustanoviti koliko će ih zaintrigirati namjenska, dugotrajna pažnja i usmjereno promatranje zadanog objekta. Zadnji dio istraživanja sadrži upitnik kojim je trebalo ustanoviti koliko odgojitelji potiču likovni senzibilitet kod djece.

3. METODE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje likovnog senzibiliteta kod djece provedeno je u dva dijela u ruralnom naselju u jednoj od predškolskih ustanova Brodsko-posavske županije. Prvi dio istraživanja proveden je u ožujku 2022. godine, a drugi dio istraživanja proveden je u veljači 2024. godine. Bila su uključena djeca mješovite odgojno - obrazovne skupine podijeljena u dvije podskupine; srednja starosna skupina (djeca 3-5 godina) i starija starosna skupina (djeca 4-6 godina). U prvom dijelu istraživanja bilo je uključeno 34 djece, a u drugom dijelu njih 29. Djeca su tijekom istraživačke aktivnosti bila raspoređena u grupe tako da je za svakim stolom sjedilo 4 – 8 djece. Na svakom stolu pred njima se nalazio po jedan umjetni cvijet (gerber). Prije aktivnosti djeci je objašnjeno što se pred njima nalazi te su upućeni da cvijet smiju opipati i promotriti sa svih strana. Tijekom prvog dijela istraživanja djeca su crtala samo olovkom (bez korištenja boje), a u drugom dijelu istraživanja djeca su koristila tempere i kistove. Njihov je zadatak zatim bio nacrtati cvijet koji vide pred sobom. Zadatak nije bio vremenski ograničen, svatko je imao vremena koliko mu je bilo potrebno. Zadnji dio istraživanja sadrži upitnik koji je bio namijenjen odgojiteljima kako bi se utvrdilo koliko odgojitelji potiču likovni senzibilitet kod djece. Upitnik sadrži 10 pitanja i ispunjavali su ga odgojitelji na području Republike Hrvatske.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U prvom dijelu istraživanja nalaze se 34 dječja rada koja su podijeljena u pet kategorija: minijaturisti, originalne kreacije, početni pokušaji, radovi koji idu prema simbolima i unutarnji svjetovi. Radovi su podijeljeni u kategorije prema njihovim karakteristikama, a pored svakog rada naglašena je dob djeteta (od tri do šest godina). Ispod svake grupe radova nalazi se analiza u kojoj su opisane karakteristike linija, usredotočenost na detalje, ispunjavanje prostora papira, početni pokušaji crtanja cvijeta, izražavanja djeci nečeg njima bitnog i slično.

Minijaturisti

U kategoriji minijaturista nalaze se djeca od tri godine i šest mjeseci do pete godine života. U toj dobi djeca se nalaze u likovnoj fazi izražavanja primarnim simbolima. Dijete shvaća da različiti oblici i linije mogu prikazivati nešto iz okoline. Tako na prvom crtežu možemo primijetiti krugove različitih veličina. Sljedeća četiri crteža (3god,6mj; 4god, 6mj; 4god, 6mj; 4god, 8mj) prikazuju nam obrisne i strukturne linije. Na svakom crtežu pomoću strukturnih linija imamo naglašene glavne dijelove cvijeta. Tako su naglašeni dijelovi poput listova i tučka cvijeta. Zadnji crtež (5 god) sastoji se od obrisne linije te pokazuje potrebu za korištenjem boje

kako bi prikazao realnu boju cvijeta kojeg je dijete crtalo. U ovoj kategoriji djeca crtaju minijaturne cvjetove koji zauzimaju samo mali dio papira, ugao ili više minijaturnih kružnih oblika kako je prikazano na prvom crtežu. Radovi imaju slične karakteristike, dok prvi crtež sadrži kružne oblike. (Koporčić, 2022)

Originalne kreacije

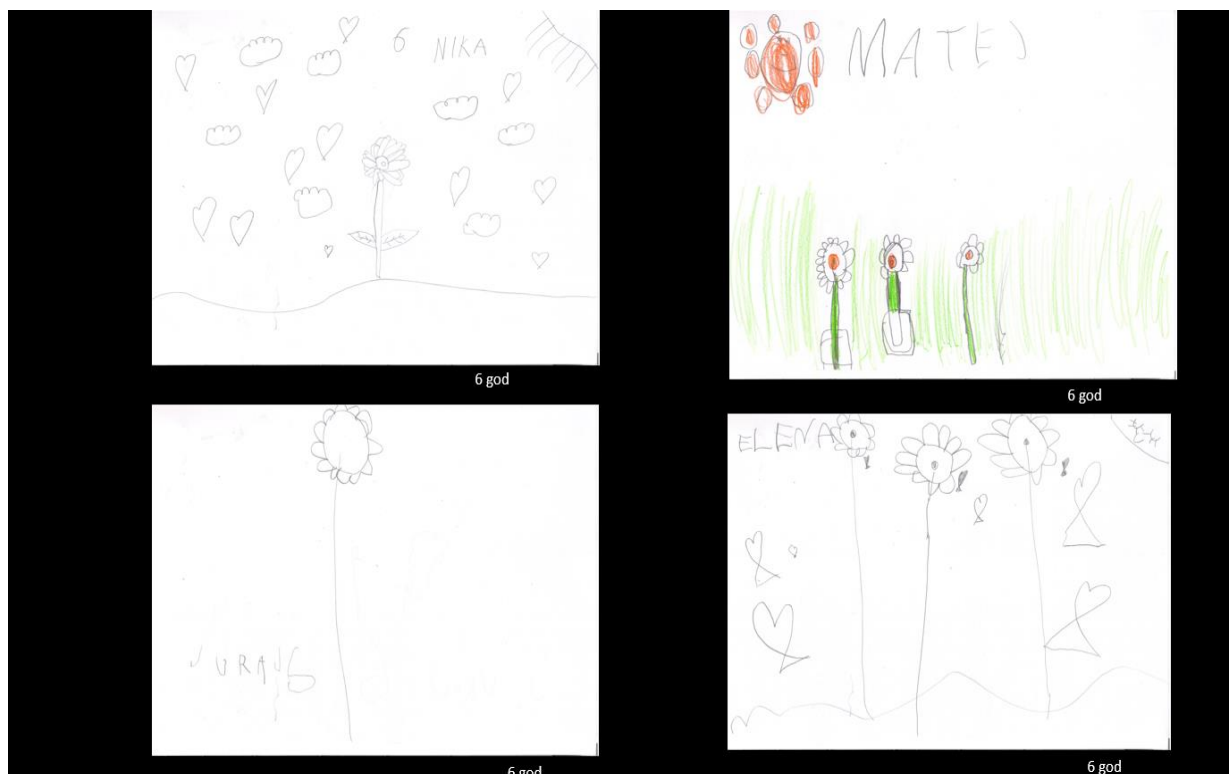
U kategoriji originalnih kreacija nalaze se djeca od pet godina starosti. U ovim radovima možemo primijetiti obrisne i strukturne linije. Djeca u ovoj dobi uz dane upute usredotočuju se na detalje kao što su latice te je crtež puno bogatiji detaljima. Cvijet kojeg su crtali ima više redova gusto poslaganih latica. Prvi crtež prikazuje latice u obliku gustih linija, dok npr. zadnji crtež prikazuje više kružnih obrisnih linija kako bi se prikazao velik broj latica. Radovi sadrže strukturne linije za naglašavanje npr. stabljike i tučka cvijeta. Papir postaje sve više ispunjen, odnosno crtež je veći. Na jednom crtežu imamo prikaz tla što prikazuje da cvijet više „ne lebdi“ u zraku nego stoji uspravno na nekoj podlozi. U ovoj kategoriji javila se potreba za korištenjem boje kako bi se realnije prikazao cvijet. Crteži, s obzirom da sva djeca imaju pet godina, imaju slične karakteristike u crtanju. (Koporčić, 2022)

Početni pokušaji

U kategoriji početnih pokušaja nalaze se djeca od tri godine do četiri godine i sedam mjeseci života. Djeca ove dobi nalaze se u fazi šaranja. Na prvom i zadnjem crtežu možemo primijetiti nekakve početne oblike prikaza cvijeta, dok se na ostalim crtežima prikazuju jednostavnije kružne linije koje su karakteristične za ovu fazu. Šare se mogu promatrati s bilo koje strane papira. U toj fazi dijete na početku faze koristi jednostavnije crte, a što se više primiče kraju te faze počinje koristiti manje i veće kružne šare (faza kontroliranog šaranja). U ovoj fazi dijete je više usredotočeno na pokrete ruke nego na crtež koji nastaje tim pokretima. Tim pokretima nastaju crte koje su zakrivljene (kružne linije) te crte koje su u smjeru gore-dolje koje možemo primijetiti na priloženim crtežima. Djeca nakon ove faze prelaze u fazu slučajne reprezentacije. (Koporčić, 2022)

Radovi koji idu prema simbolima

U ovoj kategoriji nalaze se djeca od četiri godine i šest mjeseci do šest godina životne dobi. Na ovim radovima pretežno se nalaze samo obrisne linije. Javlja se i potreba za bojcama kako bi

se realnije prikazao crtež. Ovi radovi pretežno idu prema simbolima cvijeta što znači da se djeca više oslanjaju na naučeni simbol cvijeta nego što se usredotočuju na cvijet koji se nalazi ispred njih. Uz prikaz cvijeta nalaze se simboli srca, sunca i oblaka. Pomoću simbola sunca i oblaka prikazuju okolinu tog cvijeta u prirodi, dok su srca simboli pomoću kojih su djevojčice prikazale nešto što je njima važno. Uz to, prikazana je i podloga što predstavlja uspravan položaj cvijeta, a ne da cvijet „lebdi“ u zraku. Djeca su nastojala ispuniti cijeli papir. (Koporčić, 2022)

Unutarnji svjetovi

U ovoj kategoriji nalaze se djeca u dobi od četiri godine i četiri mjeseca do pet godina i jednog mjeseca. Na ovim crtežima možemo primijetiti obrisne i strukturne linije. Ovdje djeca izražavaju svoje unutarnje misli te prikazuju nešto njima važno. Od oblika možemo primijetiti velike kružne šare (na prvom crtežu) sa različitim oblicima unutar toga. Na drugom crtežu prikazano je više krugova od kojih se na jednom nalaze manji krugovi što možemo zaključiti da se možda radi o prikazu cvijeta. Isto tako, nalazi se figura koja se sastoji od većih krugova. U gornjem krugu prikazane su oči, nos i usta pa možemo zaključiti da se radi o nekakvom

prikazu čovjeka. Oko te figure nalaze se strukturne linije pomoću kojih je dijete „uokvirilo“ figuru. Na trećem crtežu ne možemo pretpostaviti radi li se o prikazu cvijeta (oblik i povučena linija kao stabljika) ili o prikazu nečeg drugog. Djeca su crtežom ispunila cijeli papir. (Koporčić, 2022)

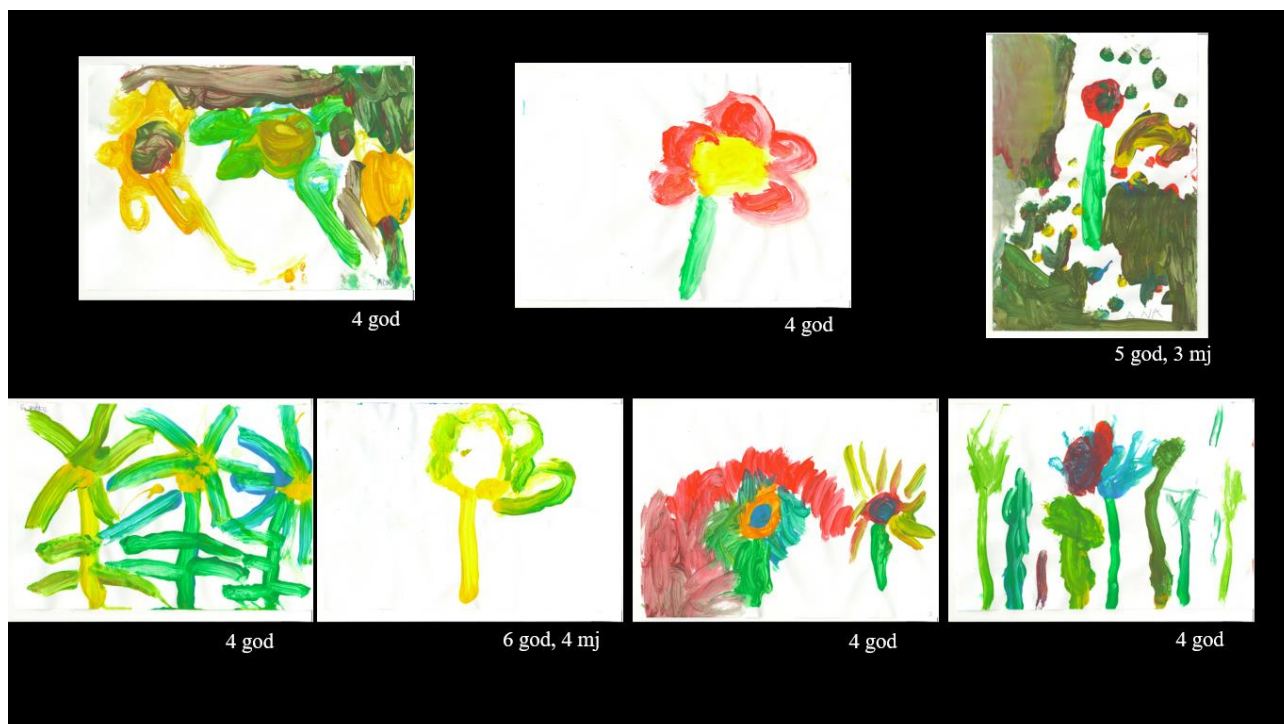
U drugom dijelu istraživanja nalazi se 29 dječjih radova koji su podijeljeni u četiri kategorije: originalne kreacije, početni pokušaji, radovi koji uz cvijet imaju simbole, radovi boja kao u realnom motivu. Radovi su podijeljeni u kategorije prema njihovim karakteristikama, a pored svakog rada naglašena je dob djeteta (od četiri do sedam godina). Ispod svake kategorije radova nalazi se analiza u kojoj su opisane boje, izgled cvijeta, nanosi boje, usredotočenost na detalje, položaj papira, ispunjavanje prostora papira i slično.

Originalne kreacije

U kategoriji originalnih kreacija nalaze se dječji radovi djece u dobi od četiri godine do šest godina i sedam mjeseci. Na ovim radovima možemo primijetiti kako su djeca pažljivo promotrila primjerak cvijeta i pokušala naslikati što veći broj „redova“ latica. Neki od njih su cvijet prvo nacrtali olovkom, a zatim ga obojili (jednom bojom). Neki od njih su količinu latica prikazivali tako što su različitim bojama slikali latice (crvena, zelena, žuta, plava). Dijete u životnoj dobi od četiri godine (dječji rad koji prikazuje cvijet s potpuno crvenim laticama) mnogobrojnim potezima crvenom bojom prikazuje količinu latica koju je vidjelo na primjerku danog cvijeta. Na radu se vide deblji i tanji nanosi boje koji su tamniji i svjetliji. U kategoriji ovih radova vidi se kako su djeca posebno obratila pažnju na količinu latica i dočarala ih na vlastiti način. Dječji radovi u ovoj kategoriji okrenuti su okomito i vodoravno. Neki od njih prikazuju jedan cvijet, dok neki od njih pokazuju više cvjetova (a jedan od njih i simbole neba, trave i vode). Cvjetovi se nalaze u središtu rada i zauzimaju veću površinu papira.

Početni pokušaji

4 god

4 god

7 god

4 god

5 god, 8 mj

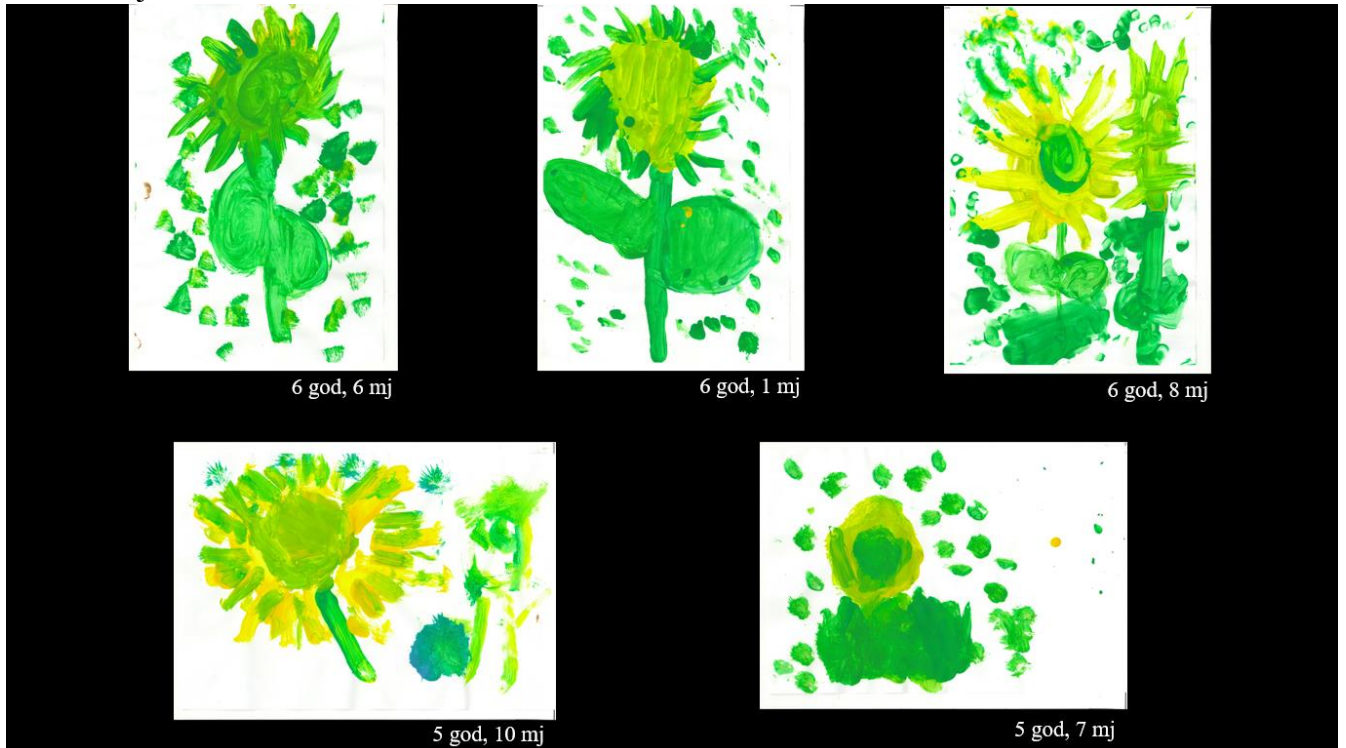
U kategoriji početnih pokušaja nalaze se djeca u životnoj dobi od četiri do sedam godina. Boje koje se najviše koriste u ovoj kategoriji su zelena, plava, žuta, crvena te miješanje istih. U središtu radova nalazi se cvijet. Većina radova ima više naslikanih cvjetova, dok dva rada sadrže po jedan cvijet. Kategorija pokušaja sadrži radove koji su nastali brzim potezima kistom. Djeca nisu previše obraćala pažnju na izgled cvijeta koji je dan kao primjer (količina latica i izgled cvijeta). Na nekim radovima može se uočiti miješanje boja kojom je bojana pozadina, ali se ne može definirati što ona prikazuje. Isto tako, na jednom radu može se uočiti nedefinirani simbol među naslikanim cvijećem. Radovi u ovoj kategoriji postavljeni su okomito i vodoravno te je papir većinski ispunjen. Radovi koji su okrenuti vodoravno sadrže veći broj cvjetova kako bi papir bio što ispunjeniji.

Radovi koji uz cvijet imaju simbole

U kategoriji radova koji uz cvijet imaju simbole nalaze se djeca u životnoj dobi od četiri godine do šest godina i osam mjeseci. Središte ovih radova zauzima cvijet koji uz sebe ima simbole. Djeca koriste simbole koji se najčešće i koriste prilikom crtanja cvijeća, a to su sunce, nebo i trava. To pokazuje koliko se djeca oslanjaju na naučene simbole te se njima koriste kako bi upotpunili svoj rad. Boje koje su najviše korištene u ovoj kategoriji su zelena, crvena, plava i žuta. Položaj papira je vodoravan i okomit. Tri rada u ovoj kategoriji imaju u potpunosti obojanu pozadinu koja predstavlja nebo i travu. Pozadine tih radova napravljene su brzim i velikim potezima kistom. Većina cvjetova u ovoj kategoriji imaju podlogu (tlo) na kojoj cvijet stoji (osim jednog rada gdje cvjetovi izgledaju kao da „stoje u zraku“). Djeca u ovoj kategoriji nisu previše obraćala pozornost na količinu latica i izgled danog cvijeta prilikom slikanja nego su više bili usredotočeni na cjelokupan crtež, simbole (i cvijet) koji se najčešće i koriste prilikom slikanja cvijeta kako bi se upotpunio rad.

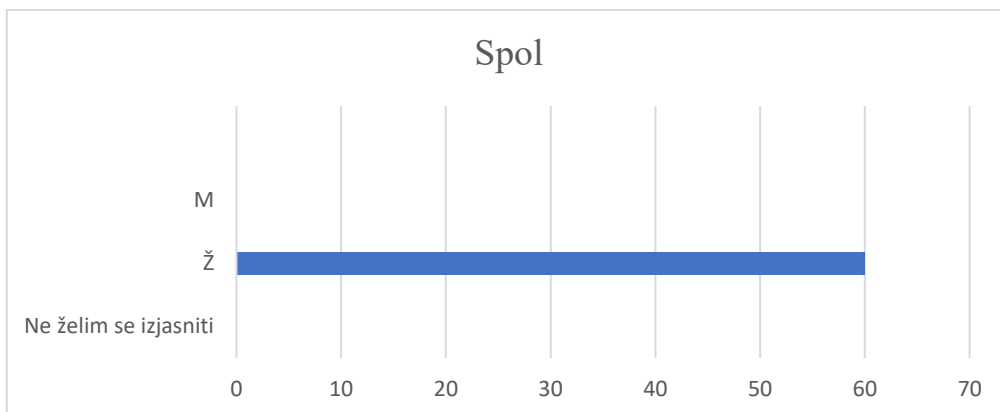
Radovi boja kao u realnom motivu

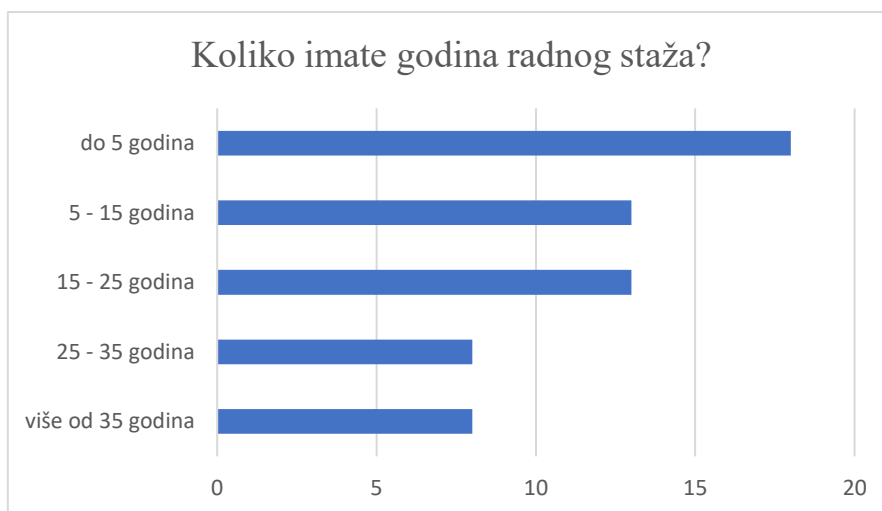
U kategoriji radova „radovi boja kao u realnom motivu“ nalaze se djeca u životnoj dobi od pet godina i sedam mjeseci do šest godina i osam mjeseci. Ovo su radovi djece koji pripadaju starijoj dobnoj skupini i na prvi pogled imaju dosta toga zajedničkog. Ovi radovi najbliže (bojom) prikazuju cvijet koji je djeci dan kao primjer. Boje koje su korištene su žuta i zelena (uz tragove plave koja nije korištena za slikanje cvijeta). U središtu radova nalazi se cvijet koji zauzima cijeli papir. Položaj papira je vodoravan i okomit. Svi radovi u ovoj kategoriji imaju sličnu pozadinu koja je dobivena „točkanjem“ kistom. Na nekim radovima vidi se posebno žuta, a posebno zelena boja, dok je na nekima žuta boja prebojana zelenom kako bi se prikazala količina latica koju cvijet ima.

Treći dio istraživanja sadrži anketni upitnik kojeg su ispunjavali odgojitelji na području Republike Hrvatske. Upitnik sadrži 10 pitanja te je cilj bio utvrditi koliko odgojitelji provode aktivnosti za poticanje specifičnog likovnog senzibiliteta kod djece predškolske dobi. Upitnik je ispunilo 60 odgojitelja.

Prvo pitanje odnosilo se na spol odgojitelja te su svih 60 ispitanika bile odgojiteljice. Opće je poznato kako ovaj posao većinom izabiru ženske osobe.

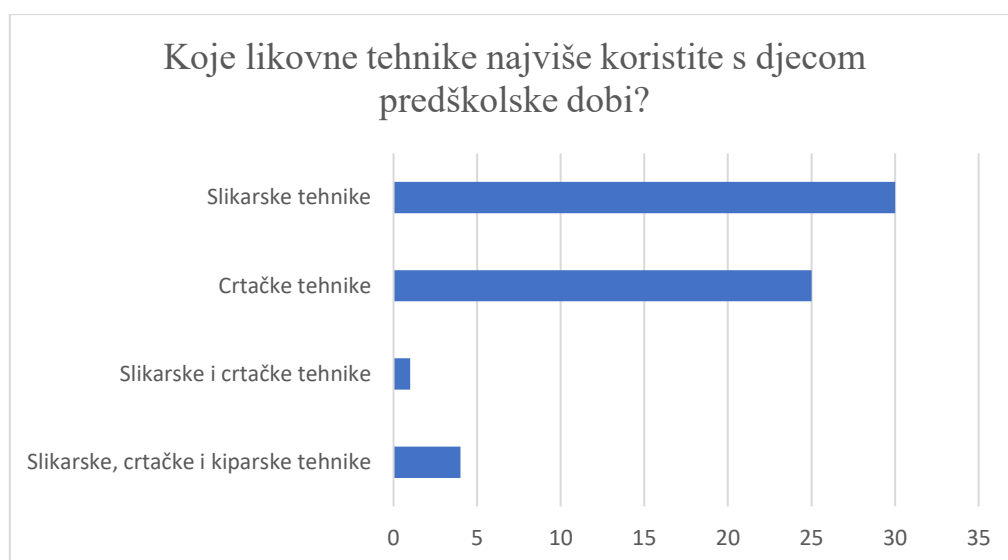
Drugo pitanje ovog upitnika odnosilo se na godine radnog staža. Upitnik je ispunilo 18 odgojiteljica koje imaju do 5 godina radnog staža, 13 odgojiteljica koje imaju 5-15 godina radnog staža, 13 odgojiteljica s 15-25 godina radnog staža, 8 odgojiteljica s 25-35 godina radnog staža te 8 odgojiteljica sa više od 35 godina radnog staža.

Treće pitanje odnosilo se na područje Republike Hrvatske u kojem odgojiteljice rade te je zastupljeno 18 županija. Najviše odgojiteljica (njih 20) zaposleno je na području Grada Zagreba. Zatim slijede Primorsko - goranska županija (5), Istarska županija (4), Brodsko - posavska županija (3), Osječko - baranjska županija (3), Vukovarsko - srijemska županija (3), Splitsko - dalmatinska županija (3), Karlovačka županija (2), Koprivničko - križevačka županija (2), Šibensko - kninska županija (2), Dubrovačko - neretvanska županija (2),

Međimurska županija (2), Zagrebačka županija (2), Virovitičko – podravska (2), Sisačko - moslavačka (1), Bjelovarsko - bilogorska (1), Zadarska županija (1), Krapinsko – zagorska županija (1). Jedna odgojiteljica se nije htjela izjasniti.

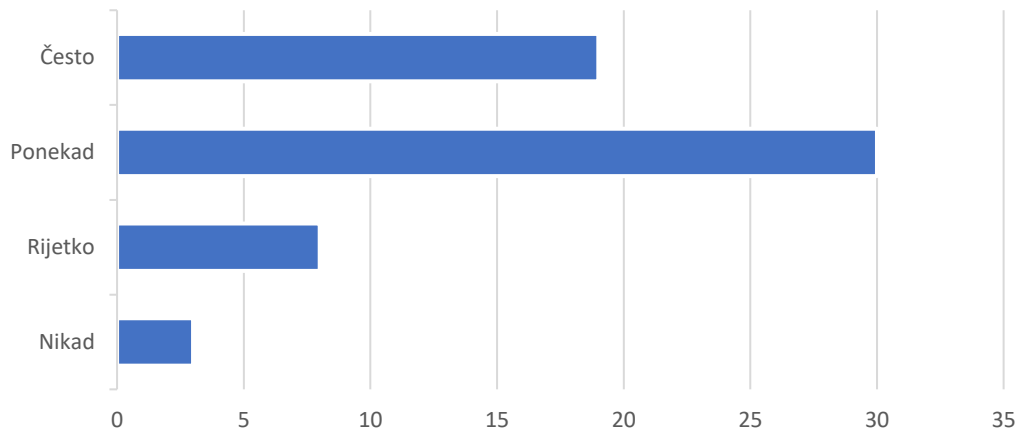
Četvrto pitanje odnosilo se na likovne tehnike koje odgojitelji najviše koriste s djecom predškolske dobi. Najviše se koriste slikarske tehnike (njih 30), zatim crtačke tehnike (25), slikarske i crtačke tehnike (1) te slikarske, crtačke i kiparske tehnike (4).

U petom pitanju odgojitelji su trebali odgovoriti što djeca najviše koriste u likovnim aktivnostima, npr. u slikarskim tehnikama najviše se koriste tempere. Najčešći odgovori su: tempere, vodene boje, flomasteri, bojice, pastele. Odgojitelji su navodili i kredu, kombinacije likovnih tehnika (npr. crni flomaster s vodenim bojama), tuš, plastelin, kolaž.

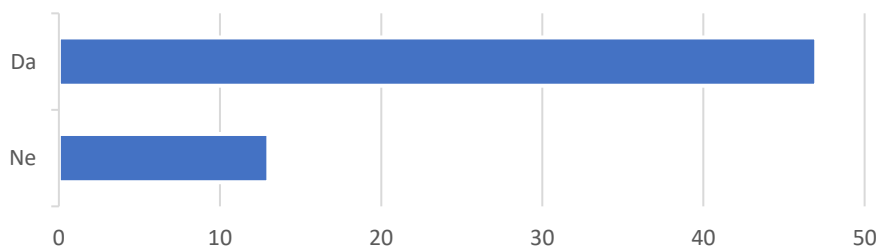
Šesto pitanje odnosi se na učestalost korištenja isključivo olovke u likovnim aktivnostima. Najviše odgovora je bilo da odgojitelji ponekad koriste isključivo olovku (njih 30), zatim često (19), rijetko (8), nikad (3).

Koliko često provodite aktivnosti u kojoj djeca crtaju koristeći isključivo olovku?

U sedmom pitanju odgojitelji su trebali odgovoriti provode li s djecom aktivnost crtanja promatranjem. 47 odgojitelja odgovorilo je da takvu vrstu aktivnosti provode, dok je 13 odgojitelja odgovorilo da takvu vrstu aktivnosti ne provode.

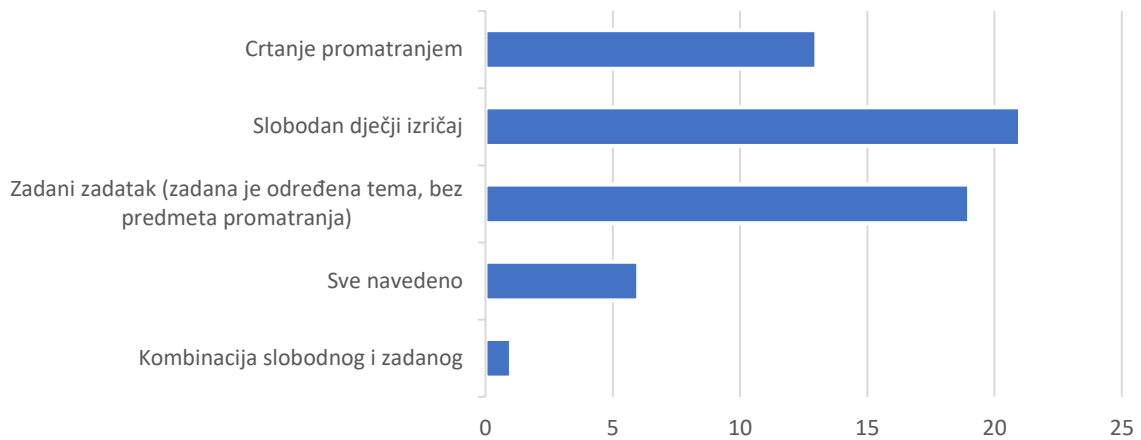
Provodite li s djecom aktivnost crtanja promatranjem?

Na osmo pitanje odgojitelji su odgovarali što djeca najčešće crtaju promatranjem. Najviše odgovora je bilo priroda, voće, cvijeće, grančice, prijatelja, klip kukuruza, češer, list, predmete iz okoline.

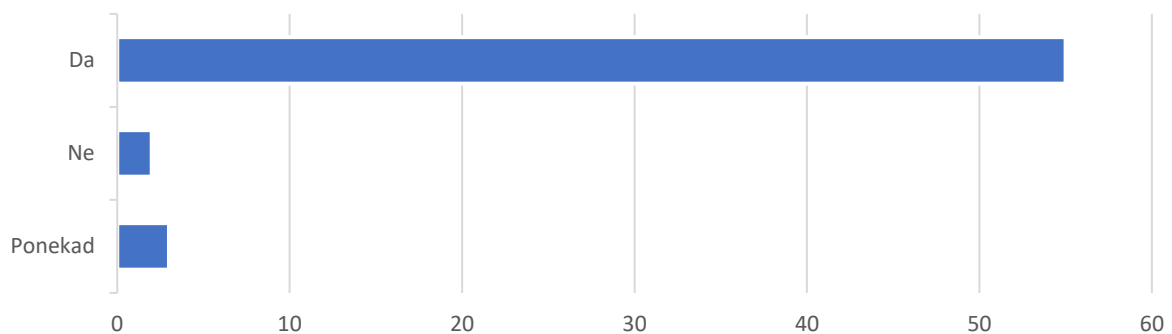
Deveto pitanje ispitalo je na koji način se najčešće provodi likovna aktivnost. Ponuđeni odgovori bili su crtanje promatranjem (13), slobodan dječji izričaj (21), zadani zadatak (zadana je određena tema, bez predmeta promatranja, njih 19). Ponuđena je opcija slobodnog odgovora u kojoj su odgojitelji odgovarali sve navedeno (6), kombinacija slobodnog i zadanog (1).

Na koji način najčešće provodite likovnu aktivnost?

Deseto pitanje upitnika odnosilo se na dječje emocije. Odgojitelje se pitalo primjećuju li da likovne aktivnosti pomažu djeci da izraze svoje emocije. 55 odgojitelja na ovo je pitanje odgovorilo „da“, 2 odgojitelja „ne“, ponekad (3).

Primjećujete li da likovne aktivnosti pomažu djeci da izraze svoje emocije?

5. RASPRAVA

Istraživanje razvoja likovnog senzibiliteta kod djece provedeno je u dva dijela u ruralnom naselju u jednoj od predškolskih odgojno – obrazovnih ustanova Brodsko – posavske županije. Djeca su podijeljena u mješovite odgojno – obrazovne skupine: srednja starosna skupina djece u dobi od 3 do 5 godina i starija starosna skupina djece u dobi od 4 do 6 godina. Prvi dio istraživanja proveden je u ožujku 2022. godine te je sudjelovalo 34 djece u dobi od 3 do 6 godina. Drugi dio istraživanja proveden je u veljači 2024. godine te je sudjelovalo 29 djece u dobi od 4 do 7 godina. Većini djece je voditeljica aktivnosti (ja) bila otprije poznata jer je s njima provodila vrijeme tijekom stručno-pedagoške prakse. Likovna tehnika prvog dijela istraživanja bila je olovka. Tijekom istraživačke aktivnosti djeca su bila raspoređena u grupama tako da je za svakim stolom sjedilo 4-8 djece. Na svakom stolu pred njima se nalazio po jedan (jedan na četvero djece) umjetni cvijet (gerber). Pomoću olovke djeca mogu povlačiti deblje i tanje crte, crte različitih tonova i slično. Prije same aktivnosti djeca srednje starosne skupine u dobi od 3 do 5 godina su kao uvodnu motivaciju slušala slikopriču dok su sjedila u krugu. Slikopriča je prikazivala put djevojčice kroz veliku šumu u kojoj je nailazila na različite biljke i životinje. Kada je došla do kraja šume pred njom se stvorila velika livada puna cvijeća. Htjela je iznenaditi svoju majku s nekim poklonom, a djeca su trebala biti motivirana pogoditi o kojem se poklonu radi. Nakon dječjih prijedloga, iz torbe je izvađeno cvijeće te su djeca bila vrlo iznenađena. Odmah su došli do cvijeća i krenuli ga opipavati i mirisati. Slikopriča je bila uvodna motivacija za aktivnost crtanja cvijeta. Djeci je objašnjeno da cvijet smiju opipati i promotriti sa svih strana. Svakom od njih podijeljen je po jedan papir i olovka. Isto tako, istraživačka aktivnost je provedena i u starijoj starosnoj skupini djece u dobi od 4 do 6 godina, ali bez uvodne motivacije slikopriče. Zadatak crtanja cvijeta nije bio vremenski ograničen, već je svatko imao vremena onoliko koliko mu je bilo potrebno. Tijekom aktivnosti djeca su opipavala i promatrala cvijet prema danim uputama. Primijećeno je da su djeca srednje starosne skupine u dobi od 3 do 5 godina imala kratkotrajniju pažnju, više su međusobno razgovarali, češće ustajali od stola tijekom aktivnosti te nisu obraćali previše pažnju na detalje cvijeta u odnosu na stariju starosnu skupinu djece u dobi od 4 do 6 godina. Srednju starosnu skupinu djece trebalo je više usmjeravati na detalje cvijeta poput količine latica koje se na njemu nalaze. Troje djece iz starije starosne skupine od 5 i 6 godina su unatoč uputama da je likovna tehnika olovka uzeli bojice kako bi obojali dijelove cvijeta i realističnije ga prikazali. Može se pretpostaviti da djeca u skupinama rijetko ili gotovo nikad ne koriste isključivo olovku za crtanje (i bojanje) te da imaju potrebu i želju za dočaravanjem crteža bojama.

34 dječja rada podijeljena su u kategorije po određenim karakteristikama. Ukupno je pet kategorija likovnih radova: minijaturisti, originalne kreacije, početni pokušaji, radovi koji idu prema simbolima i unutarnji svjetovi. U kategoriji minijaturista nalaze se crteži djece u dobi od tri godine i šest mjeseci do pete godine života. U toj dobi djeca se nalaze u likovnoj fazi izražavanja primarnim simbolima. Crteži su minijaturni, imaju slične karakteristike te odgovaraju spomenutoj fazi. U kategoriji originalnih kreacija nalaze se crteži djece u dobi od pet godina starosti. Djeca u ovoj kategoriji uočavaju više detalja, papir postaje sve više ispunjeniji, odnosno crtež postaje veći. U kategoriji početnih pokušaja nalaze se crteži djece u dobi od tri godine do četiri godine i sedam mjeseci. Ova dob karakteristična je za likovnu fazu šaranja te na crtežima možemo primijetiti početne pokušaje crtanja cvijeta te kružne linije. U kategoriji radova koji idu prema simbolima nalaze se crteži djece u dobi od četiri godine i šest mjeseci do šest godina. Crteži pretežno prikazuju obrisne linije cvijeta te se može primijetiti da se djeca više oslanjaju na crtanje naučenog simbola cvijeta nego na promatranje cvijeta koji se nalazi ispred njih. Uz to, neki od radova prikazuju simbole srca, sunca i oblaka čime se crtež dopunjava. U kategoriji unutarnjih svjetova nalaze se crteži djece u dobi od četiri godine i četiri mjeseca do pet godina i jednog mjeseca. Ova kategorija crteža prikazuje obrisne i strukturne linije pomoću kojih djeca prikazuju nešto njima važno.

Možemo primijetiti da su se djeca srednje starosne skupine vrlo zainteresirala za aktivnost crtanja cvijeta zbog prethodne uvodne aktivnosti pričanja priče uz pomoć slika. Pričanje priče može utjecati na psihološki, kognitivni, socioemocionalni razvoj, razvoj mašte i govora pa tako i na likovni razvoj. Peić (1983) navodi kako je svijet likovnih umjetnosti dio općeg svijeta u kojem su uključeni ples, gluma, muzika i književnost. Pažnja kod djece se razvija aktivnošću te je usko vezana za emocionalnu privrženost i dječji interes za nešto. Dakle, tijekom crtanja dijete je usredotočeno na crtež i provođenjem više vremena crtajući i održavajući pažnju na crtežu, pažnja će se time više i razvijati. Isto tako, dječja pažnja može se potaknuti znatiželjom. Time djeca imaju više motivacije i pozitivnih emocija što osigurava pažnju. Promatranjem objekta crtanja dijete razvija vještine samostalnog zapažanja. Promatranje i usredotočivanje na predmet crtanja dijete uz razvijanje pažnje razvija i druge intelektualne procese. Tijekom aktivnosti crtanja promatranjem odgojitelj ima veoma važnu ulogu. On poticajnim pitanjima usmjerava dijete na što treba usmjeriti pažnju. Tako su i djeca u provedenom istraživanju bila usmjerena na broj latica, njihov položaj, izgled tučka i slično. Balić – Šimrak (2010) navodi kako djeca uče gledati, ali da samostalno odabiru, obrađuju te na vlastiti način objedinjuju ono što vide. Time se likovnim aktivnostima razvijaju stvaralačke sposobnosti, sposobnosti

vizualnog zapažanja, vizualnog razmišljanja zbog čega je proces likovnog obrazovanja vrlo važan za dijete i njegov cjelokupni razvoj. (Duh i sur., 2016)

U početku dječjeg likovnog izražavanja djeca koriste boje bez povezivanja boje sa bojama stvarnog svijeta. Sklonost prema bojama dijete iskazuje u dobi od četiri do sedam godina. (Škrbina, 2013) Opće je poznato da djeca prilikom svog likovnog izražavanja svoje osjećaje mogu prikazati bojama. Tako će koristiti tamne boje (npr. crna, smeđa itd.) za iskazivanje tužnih osjećaja dok će zelenom i žutom prikazivati pozitivne emocije. Davanjem različitih materijala i boja djeci na korištenje može se puno saznati o dječjim emocijama, mislima i osjećajima. Likovna tehnika olovke koja je korištena u prvom dijelu istraživanja prva je likovna tehnika s kojom se djeca susreću. Mnoge druge tehnike kao što su crtačke tehnike flomasterima ili slikarske tehnike pastelama, akvarelom i temperama djeci daju širok spektar boja, pobuđuju znatiželju i radoznalost korištenjem vode (akvarel tehnika), otiskivanjem (tehnika tempere) te uveliko pomažu u razvoju motoričkih sposobnosti, spretnosti i općenito cjelokupnom razvoju.

U drugom dijelu istraživanja likovna tehnika je bila tempera. Tempera je slikarska tehnika koja je u prošlosti imala široku primjenu. To je neprozirna boja na bazi vodenih vezivnih sredstava. Temperom se može slikati slojevito i na različitim podlogama. Slikarska tehnika kao što je tempera vrlo je pogodna za razvijanje slikarskog mišljenja kod djece. Navodi se kako kod djece boje snažno utječu na izražavanje emocija i doživljaja. Kao i u prvom dijelu istraživanja, djeci je objašnjeno da cvijet smiju opipati i promotriti sa svih strana. Svakom od njih podijeljen je papir i kist te se na svakom stolu nalazila paleta s temperama. Zadatak slikanja cvijeta nije bio vremenski ograničen već je svatko imao vremena onoliko koliko mu je bilo potrebno. Tijekom aktivnosti djeca su promatrala i opipavala cvijet prema danim uputama. U drugom dijelu istraživanja sudjelovale su srednja i starija dobna skupina djece (od 4 do 7 godina). Između skupina tijekom same aktivnosti nije bilo značajnih razlika. Djeca su podjednako uživala u slikanju temperama te pažljivo promatrala cvijet koji je bio ispred njih.

29 dječjih radova podijeljeno je u kategorije po određenim karakteristikama. Ukupno je četiri kategorija likovnih radova: originalne kreacije, početni pokušaji, radovi koji uz cvijet imaju simbole, radovi boja kao u realnom motivu. U kategoriji originalnih kreacija nalaze se dječji radovi u dobi od četiri do šest godina i sedam mjeseci. U ovoj kategoriji djeca su najviše pažnje usmjerila na količinu latica danog primjerka cvijeta. Tu količinu latica dočaravali su korištenjem različitih boja. Isto tako, koristili su deblje i tanje nanose boje koji su bili tamniji i svjetliji. U kategoriji početnih pokušaja nalaze se djeca u dobi od četiri do sedam godina. U ovoj kategoriji djeca slikaju brzim potezima kistom te nisu previše obraćala pažnju na izgled

cvijeta koji im je dan kao primjer. Većina radova sadržava veći broj cvjetova te se može uočiti pozadina koja je nastala miješanjem različitih boja. U kategoriji radovi koji uz cvijet imaju simbole nalaze se djeca u dobi od četiri godine do šest godina i osam mjeseci. Djeca u ovoj kategoriji, uz cvijet, koriste naučene simbole poput sunca, neba i trave. Pozadine su napravljene brzim i velikim potezima kistom te su djeca, prilikom slikanja, više usredotočena na crtanje simbola. U kategoriji dječjih radova radovi boja kao u realnom motivu nalaze se djeca u dobi od pet godina i sedam mjeseci do šest godina i osam mjeseci. U toj kategoriji nalaze se radovi koji najbliže (bojom) prikazuju cvijet kao dani primjer. Za izradu pozadine, djeca u ovoj kategoriji koriste „točkanje“ kistom.

Likovni razvoj smatra se važnom ulogom za pripremu i osposobljavanje djece za osnovnu školu. Uloga odgojitelja je dobro isplanirati, organizirati i provesti likovne aktivnosti koje znatno utječu na kreativnost, kognitivno mišljenje, motoričke sposobnosti ruku, prstiju i šaka. Isto tako, pomaže im u izražavanju emocija, misli te jačanju samopouzdanja. (Vrbić – Mačak, 2020) Opće je poznato da će se djeca samoinicijativno uključivati u likovne aktivnosti te da moraju proći kroz određene faze likovnog razvoja. Zbog toga je također važno da odgojitelj poznaje likovne faze dječjeg stvaralaštva kako bi im osigurao okruženje u kojem će djeca moći istraživati, omogućiti im različite materijale kako bi poticao njihovu znatiželju te kako će planirati, organizirati i provoditi likovne aktivnosti prema njihovim potrebama i interesima. Interes djece može se poticati i sa usmjeravanjem pažnje. Dakle, potrebno je dijete potaknuti da razmišlja, smišlja, mašta te krene u spontanu igru različitim likovnim pomagalima. (Šipek, Vidović, 2015) Uz materijale, dječji interes za likovne aktivnosti kojim se potiče i razvoj likovnog i estetskog senzibiliteta, može se poticati enciklopedijama, slikovnicama, posjetima različitih galerija i slično. (Balić-Šimrak, 2010) Prema Belamarić (1986) likovne stvaralačke sposobnosti mogu se razvijati ili oslabiti onoliko koliko je djetetu omogućeno pravo njegovog individualnog izražavanja.

U provođenju likovnih aktivnosti veliku i važnu ulogu ima i likovni projekt. Svaki likovni projekt sastoji se od odgojiteljevog usmjeravanja i individualnog likovnog stvaralaštva djece iako je veća usmjerenost na dječje stvaralaštvo. Odgojitelji u likovnom projektu, osim što usmjeravaju djecu, postaju i njihovi partneri koji sudjeluju u poticanju aktivnosti te zajedno s djecom stvaraju plan razvoja projekta. Likovni projekti sastoje se od faza učenja, igre, stvaralačke faze, faze rada i faze vrednovanja što svakako doprinosi dječjem cjelokupnom razvoju.

Uspoređujući prvi i drugi dio istraživanja, primijećeno je da su djeca više uživala koristeći likovnu tehniku temperu nego crtanje samo olovkom. Crtanjem olovkom, djeca su imala kratkotrajniju pažnju, više su ustajala od stola, više su međusobno razgovarala te su imala potrebu za korištenjem boje kako bi dočarali svoj crtež. Koristeći tehniku tempere djeca su imala dugotrajniju pažnju, bila su usredotočena na svoj zadatak. Također, koristeći temperu više radova ima obojanu pozadinu koja je nastala „točkanjem“ kistom, velikim i brzim potezima kistom ili miješanjem boja.

Zadnji dio istraživanja sadrži anketni upitnik u kojem se ispitivalo koliko i na koji način odgojitelji provode likovne aktivnosti kako bi poticali razvoj specifičnog likovnog senzibiliteta kod djece predškolske dobi. Sudjelovalo je 60 odgojitelja s područja Republike Hrvatske. Svi ispitanici bili su ženskog spola s različitim godinama radnog staža. Najviše odgojiteljica imalo je do 5 godina radnog staža (njih 18). Što se tiče mjesta rada, najviše odgojiteljica je bilo iz Grada Zagreba (njih 20). Likovne tehnike koje se najviše koriste su slikarske tehnike, tempere. Najviše odgojitelja ponekad provode aktivnosti u kojoj djeca crtaju koristeći isključivo olovku (njih 30), često ih provode njih 19, rijetko (8). 3 odgojitelja nikad ne provode aktivnosti u kojoj djeca crtaju koristeći isključivo olovku. Sljedećim pitanjem utvrdilo se da 47 odgojitelja provode aktivnosti crtanja promatranjem, dok 13 odgojitelja takvu vrstu aktivnosti ne provodi. Djeca promatranjem najčešće crtaju prirodu, predmete iz sobe dnevnog boravka, prijatelja i slično. Način na koji se likovna aktivnost najčešće provodi je aktivnost u kojoj se djeca slobodno izražavaju (bez zadane teme, njih 21), aktivnost u kojoj je zadatak zadan (zadana je određena tema, bez predmeta promatranja, njih 19), crtanje promatranjem (13), kombinacija slobodnog i zadanog (1). Zadnje pitanje upitnika ispitivalo je primjećuju li odgojitelji da likovne aktivnosti pomažu djeci da izraze svoje emocije. Na ovo pitanje 55 odgojitelja je odgovorilo da primjećuje da likovne aktivnosti pomažu djeci da izraze svoje emocije, 2 odgojitelja je odgovorilo da ne primjećuje, dok su 3 odgojitelja odgovorila da ponekad to primjećuju.

6. ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je uvidjeti koliko je razvijen likovni senzibilitet kod djece rane i predškolske dobi. Istraživanje je provedeno u dva dijela u ruralnom naselju u jednoj od predškolskih ustanova Brodsko-posavske županije. Prvi dio istraživanja proveden je u ožujku 2022. godine, dok je drugi dio istraživanja proveden u veljači 2024. godine. U istraživanje su bila uključena djeca mješovitih odgojno-obrazovnih skupina koja su podijeljena na dvije podskupine. To su srednja starosna odgojno-obrazovna skupina u kojoj se nalaze djeca u dobi od tri do pet godina i starija starosna odgojno-obrazovna skupina u kojoj se nalaze djeca u dobi od četiri do šest godina. U prvom dijelu istraživanja bilo je uključeno 34 djece, dok je u drugom dijelu istraživanja sudjelovalo njih 29. Tijekom provođenja aktivnosti djeca su bila raspoređena u manje grupe tako da je za svakim stolom sjedilo njih 4 do 8. Na svakom stolu nalazio se po jedan umjetni cvijet (gerber). Prije početka aktivnosti, djeci su dane upute da cvijet mogu opipavati i promatrati sa svih strana. U prvom dijelu istraživanja za likovnu tehniku korištena je samo olovka, a u drugom dijelu istraživanja korištena je likovna tehnika tempera. Zadatak je bio da dobro promotre cvijet i nacrtaju ga na papir. Svi su imali vremena koliko im je bilo potrebno. Dakle, zadatak nije bio vremenski ograničen. Prije aktivnosti prvog dijela istraživanja, djeca srednje starosne skupine su imala uvodnu motivaciju slušanja priče uz pomoć slika (slikopriča) što ih je dodatno zainteresiralo za crtanje cvijeta olovkom. Starija starosna dobna skupina u dobi od četiri do šest godina nije imala uvodnu motivaciju, ali su svakako bili zainteresirani za likovnu aktivnost. Nakon aktivnosti zaključeno je da su djeca srednje mješovite starosne odgojno-obrazovne skupine imala kratkotrajniju pažnju, više su međusobno razgovarali, češće su ustajali od stola te ih je bilo potrebno više usmjeravati nego stariju mješovitu odgojno-obrazovnu skupinu djece. Djecu se najviše usmjeravalo na količinu i položaj latica te izgled tučka. 34 dječja likovna rada podijeljena su u pet kategorija: minijaturisti, originalne kreacije, početni pokušaji, radovi koji idu prema simbolima i unutarnji svjetovi. Svaka kategorija opisana je prema svojim karakteristikama, vrsti linija, popunjenosti papira, usredotočenosti na detalje i slično. U drugom dijelu istraživanja sudjelovalo je 29 djece koja su, također, bila podijeljena u manje skupine. Isto kao i u prvom dijelu istraživanja, na svakom stolu se nalazio po jedan cvijet, a za likovnu tehniku izabrana je tempera. Radovi drugog dijela istraživanja podijeljeni su u četiri kategorije: originalne kreacije, početni pokušaji, radovi koji uz cvijet imaju simbole, radovi boja kao u realnom motivu. Svaka kategorija sadržava opis prema svojim karakteristikama kao što su nanosi boje, miješanje boja, količina latica, položaj papira i slično. U drugom dijelu istraživanja nije zamijećena značajna razlika u aktivnostima između srednje i starije odgojno-obrazovne skupine. Djeca su podjednako uživala koristeći

temperu te su bila vrlo zainteresirana za aktivnost. Veoma važnu ulogu u likovnom izričaju djece ima odgojitelj. Odgojitelj je osoba koja djeci osigurava kvalitetno okruženje, opskrbljuje djecu različitim materijalima te planira, organizira i provodi likovne aktivnosti. Isto tako, vrlo je važno da odgojitelj poznaje likovne razvojne faze djece. Likovni razvoj započinje fazom šaranja, a zatim slijede faza sheme, faza razvijene sheme, faza oblika i pojava. Jako je važno djecu motivirati za samu aktivnost. Navedeno je kako je u svijet likovne umjetnosti uključen ples, glazba, gluma i književnost pa je tako i slikopriča o djevojčici koja je šetala šumom iz prvog dijela istraživanja motivirala djecu srednje starosne skupine na crtanje cvijeta koji je bio dio spomenute priče. Dječja igra je najprimjereniji oblik poticanja stvaralaštva i učenja, stoga su igra i likovno stvaralaštvo u interaktivnom odnosu. Osmišljavanjem i provođenjem likovnih aktivnosti odgojitelj kod djece razvija i njeguje likovnu radoznalost čime se potiče likovno stvaralaštvo, usvaja se likovni jezik, razvija se vizualna percepcija, mašta, memorija, estetski senzibilitet, kreativno mišljenje, tehnička spretnost, osjećaj za prostorne odnose itd. Dječja pažnja također se može razvijati različitim aktivnostima i poticanjem znatiželje kod djece čime se dovodi i do veće motivacije i pozitivnih emocija. Crtanje promatranjem objekta razvija kod djece vještine samostalnog zapažanja, no u takvim aktivnostima veliku ulogu ima i odgojitelj. On svojim pitanjima usmjerava djecu na što trebaju obratiti pažnju. Tako su i djeca u ovoj aktivnosti najviše bila usmjerena na latice i tučak cvijeta. Neka djeca su tijekom aktivnosti prvog dijela istraživanja imala potrebu za korištenjem boja s kojima bi realističnije prikazala cvijet kojeg promatraju. Sklonost prema bojama dijete iskazuje u dobi od četiri do sedam godina te pomoću njih može iskazati svoje osjećaje i misli. Likovni jezik kod djece je od velike važnosti iz razloga što djeca likovnim izražavanjem mogu izraziti nešto što drugim jezikom ne mogu. Zato je važno da odrasli ne „guše“ dječji likovni jezik neprimjerenim postupcima, odnosno da ne uče dijete kako treba crtati. Uspoređujući prvi i drugi dio istraživanja, primijećeno je da su djeca više uživala i imala veću zainteresiranost za slikanje temperom nego crtanje olovkom te bi stoga mogli zaključiti da djeca rijetko koriste isključivo olovku za crtanje, a više koriste likovnu tehniku temperu (u kojoj više i uživaju zbog boja, kistova, vode itd.). Ovu tvrdnju potvrđuje i provedeni anketni upitnik u kojem 30 odgojitelja najčešće koristi slikarske aktivnosti (i to tempere) za provođenje likovnih aktivnosti, dok 30 odgojitelja samo ponekad koristi isključivo olovku u likovnim aktivnostima te 3 odgojitelja nikad ne koriste isključivo olovku za likovnu aktivnost s djecom. Također, 13 odgojitelja ne provodi likovnu aktivnost crtanja promatranjem, a 2 odgojitelja ne primjećuje da likovne aktivnosti pomažu djeci da izraze svoje emocije. Za neka buduća istraživanja predlaže se usporedba likovnih radova u različitim vrtićima (npr. selo-grad, veći vrtić-manji vrtić, vrtići u kojima se provode metodike likovnog i

oni u kojima se ne provodi). Zaključno, potrebno je znati dječje razvojne likovne faze, osigurati kvalitetno okruženje, opskrbiti djecu raznim likovnim materijalima, motivirati ih različitim izričajima te kvalitetno planirati, organizirati i provoditi likovne aktivnosti kako bi kvalitetno utjecali na razvoj likovnog senzibiliteta, ali i cjelokupnog dječjeg razvoja.

LITERATURA

- Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, 16(62-63), 2-8. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124737>
- Belamarić, D. (1986). Dijete i oblik – likovni jezik predškolske djece. Zagreb: Školska knjiga.
- Bodulić, V. (1982). Umjetnički i dječji crtež, priručnik za odgajatelje i nastavnike. Zagreb Školska knjiga.
- Brešan, D. (2008). Dječja likovna kreativnost : od prve do desete godine života. Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku.
- Čandrlić, J. (1988). Kreativni učenici i nastavni proces. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Duh, M., Herzog, J. i Lazar, M. (2016). Nivo likovno-kreativnog razvoja u različitim programima osnovnoškolskog obrazovanja. Školski vjesnik, 65 (Tematski broj), 49-62. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/160075>
- Herceg, I., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alfa.
- Koporčić, N. (2022). Razvoj likovnog senzibiliteta kod djece rane i predškolske dobi (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:216755>
- Kroflin, L., Nola, D., Posilović, A., Supek, R. (1987). Dijete i kreativnost. Zagreb: Globus.
- Kukovec, S. (2023). Dječji crtež. Varaždinski učitelj, 6 (11), 883-887. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/291739>
- Jakubin, M., (1989.) Osnove likovnoga jezika i likovne tehnike. Priručnik za likovnu kulturu, Institut za pedagogijska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Jakubin, M. (1999). Likovni jezik i likovne tehnike: Temeljni pojmovi. Zagreb: Educa.
- Perasović, M. (1994). Slikarski rječnik. Split: Narodno Sveučilište Split.
- Pivac, D. (2016.) Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva i mašte u komunikaciji s kulturnom baštinom. Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu. Vol.65 (tematski broj/svibanj). str. 347-356. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/160226>

Slunjski, E. (2013). Kako djetetu pomoći da...(p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti, priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje. Zagreb: Element.

Šipek, B. (2015). Kako komunicirati likovnim jezikom djece. Dijete, vrtić, obitelj, 21(79), 21-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/172745>

Škrbina, D. (2013). Art terapija i kreativnost (multidimenzionalni pristup u odgoju, obrazovanju, dijagnostici i terapiji). Zagreb: Veble commerce.

Tanay, E. R., Kučina, V. (1995). Tehnike likovnog izražavanja: od olovke do kompjutora. Zagreb: Naklada Zakej

Vrbić – Mačak, B. (2020). Likovne aktivnosti djece rane i predškolske dobi. Educa. Prosinac 2020., sv. 13, str. 93-98. 6p. Preuzeto s <https://tinyurl.com/2p8ttwm6>

Zjakić, I., Milković, M. (2010) Psihologija boja. Varaždin : Veleučilište u Varaždinu.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)

ZAHVALA

Najveću zahvalnost iskazujem svojim roditeljima zbog neiscrpne ljubavi, strpljenja i podrške. Bez njih, ništa od ovog ne bi bilo moguće. Zahvaljujem svojoj sestri i bratu na podršci i svakom hrabrenju u teškim trenucima.

Mentorici prof. dr. art. Antoniji Balić hvala na svakoj pomoći, savjetu i prijedlogu tijekom pisanja ovog diplomskog rada.